

Odjeci praslavenske i praindoeuropske starine u glagoljičnim pismenima

Križanović, Anica

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:882873>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-30**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski sveučilišni studij hrvatskoga jezika i književnosti i engleskoga
jezika i književnosti

Anica Križanović

**Odjeci praslavenske i praindoeuropske starine u glagoljičnim
pismenima**

Završni rad

Mentorica: prof. dr. sc. Milica Lukić

Osijek, 2022.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski sveučilišni studij hrvatskoga jezika i književnosti i engleskoga
jezika i književnosti

Anica Križanović

**Odjeci praslavenske i praindoeuropske starine u glagoljičnim
pismenima**

Završni rad

Humanističke znanosti, polje filologija, grana kroatistika

Mentorica: prof. dr. sc. Milica Lukić

Osijek, 2022.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum

12.9.2002.

Anica M. Križanović, O12222998
ime i prezime studenta, JMBAG

0. Sažetak

Rad naslovljen *Odjeci praslavenske i praindoeuropske starine u glagoljičnim pismenima* polazi od pretpostavke da postoji jezičnogenetska osnova za povezivanje glagoljičnoga – kršćanskoga – pisma sa starom vjerom Slavena, naroda za koje je to pismo i stvoreno u 9. stoljeću. Ujedno, aksiomatskom se prihvaća teorija po kojoj je autor glagoljice grčki intelektualac Konstantin Ćiril, čija je misija bila dovršiti proces kristijanizacije među (moravskim) Slavenima u drugoj polovici 9. stoljeća. Navedeno nas nadalje vodi pretpostavci da je Konstantin Filozof stvarajući pismo sa zadatkom širenja nove vjere u neke njegove znakove ugrađivao misaone i vizualne obrasce prepoznatljive i bliske slavenskoj plemenskoj kulturi, a sve kako bi novo bilo lakše prihvaćeno. Svoju ćemo pretpostavku propitivati preko triju temeljnih kodova glagoljičnih slova: oblika/slike, brojevnosti i imena. Uz pomoć rekonstruiranih mitova koje je objedinio Radoslav Katičić u svojim knjigama *Božanski boj* (2008), *Zeleni lug* (2010), *Gazdarica na vratima* (2011), *Naša stara vjera* (2017) te karakteristika božanstava koje je opisao Vitomir Belaj u svojoj knjizi *Hod kroz godinu* (2007), predstaviti će se moguće poveznice između glagoljičnih slova i slavenskih božanstava. Naime, svako božanstvo ima svoje karakteristike povezane s brojevima, riječima i simbolima. I sami su simbolični, kao i glagoljica, zato ih je moguće povezati. Nadalje, kako bi se dodatno pojasnila simbolika brojeva, tumačenje se oslanja na pitagorejsku filozofiju jer su upravo Pitagorejci detaljno opisali simboliku brojeva i vezali ju i uz zemaljsko, ali i uz nadnaravno (oblikujući sveobuhvatni filozofsko-religiozni nazor utemeljen na *metafizičici broja*¹). Preko tih triju kodova: slikovnog, brojevnog i leksičkog na pet odabranih glagoljičnih slova (vêdê, dobrê, kako, onъ i tvrđdo) propitat će se postavljena hipoteza o mogućoj vezi drevne (pra)slavenske religije – stare vjere i njezinih božanstava (Perun, Mokoš, Veles, Jarilo) s glagoljičnim pismenima.

Ključne riječi: glagoljica, *stara vjera*, (pra)slavenska mitologija, simbolika, Konstantin Filozof, pitagorejci

¹ Pitagora. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 25. 8. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48474>>.

Sadržaj

0. Uvod...	2
2. Teorije o nastanku glagoljice	3
3. Pismo povezano s božanskim.....	3
4. Polazište za povezivanje glagoljice sa slavenskim božanstvima	4
5. Glagoljično slovo <i>o</i> (<i>onъ</i>) i slavenski bog Perun	7
5.1. Oblik / Slika.....	7
5.2. Brojevna vrijednost.....	8
5.3. Leksičko ime.....	9
6. Glagoljično slovo <i>k</i> (<i>kako</i>) i bog Jarilo	10
6.1. Oblik / Slika.....	10
6.2. Brojevna vrijednost.....	11
6.3. Leksičko ime.....	12
7. Glagoljično slovo <i>d</i> (<i>dobrê/dobro</i>) i boginja Mokoš	13
7.1. Oblik / Slika.....	13
7.2. Brojevna vrijednost.....	14
7.3. Leksičko ime.....	15
8. Slova <i>v</i> (<i>vêdê</i>) i <i>t</i> (<i>tvrъdo</i>): bogovi Perun i Veles.....	16
8.1. Oblik / Slika.....	16
8.2. Brojevna vrijednost.....	18
8.3. Leksičko ime.....	19
9. Zaključak	21
10. Literatura	23
11. Mrežni izvori	24
12. Prilozi	25

1. Uvod

Danas u paleoslavističkoj znanosti postoje brojne teorije o postanku i podrijetlu glagoljice. Najprihvaćenija među tim teorijama jest ona da je Konstantin Filozof, jedan od Svete braće, osmislio glagoljično pismo za (moravske) Slavene. On je, kako kaže Bratulić, „za svoju slavensku misiju smislio i osmislio grafijski sustav koji je odgovarao slavenskom jeziku toga vremena, koji je on izabrao za književni, a taj je sustav otkrivao u isto vrijeme i njegova poimanja o filozofiji, teologiji i ekonomiji spasenja” (Bratulić, 2022: 80). Ovaj rad u navedenu Bratulićevu tvrdnju unosi i pretpostavku da je Konstantin pri oblikovanju glagoljičnih pismena u obzir uzeo i staru vjeru Slavena, njihovo rodno vjere, kako bi prihvaćanje nove vjere – kršćanske – bio prirodan procesi koji je u skladu s njihovim predodžbama božanskog i svetog. U radu će se prikazati moguća veza pet glagoljičnih slova s pet slavenskih božanstava, i to na tri razine vrijednosti pojedinačnih glagoljičnih slova. Prva je slikovna vrijednost. Ona podrazumijeva vizualni element glagoljičnog slova: od čega se sastoji, kako izgleda, je li riječ o crtama, kružićima, na što slovo podsjeća, kako je konstruirano itd. Druga je brojeva vrijednost. Svako glagoljično slovo ujedno označava i broj, a svaki broj ima svoju simboliku. Pri tumačenju se u obzir se uzima teorija i simbolika brojeva poznate filozofske pitagorejske škole. Svaki broj prema pitagorejcima ima dublje značenje, a kako svako slovo u glagoljici ujedno označava i broj, moguće je povezati simboliku brojeva s glagoljičnim znakovima. Posljednja je imenska/leksička vrijednost. Naime, osim slike i broja svako glagoljično slovo ima i svoje ime. Na toj se razini u obzir uzimaju ona slova čije se ime kroz mitološki filter može povezati s nekim od slavenskih božanstava. Kako bi se ostvarila povezanost na svim tim razinama, neophodno je osloniti se o rezultate istraživanja o slavenskim božanstvima Radoslava Katičića i Vitomira Belaja. Upravo od njih saznajemo o karakteristikama slavenskih bogova i božica koji su ostali sačuvani u običajima, pričama, kulturi i govoru. Cilj ovog rada je iznijeti pretpostavku o mogućoj vezi glagoljice s (pra)slavenskim drevnim vjerovanjima, njihovim božanstvima, tj. o idejnoj praslici koja počiva u jednom od slojeva složenoga mehanizma glagoljičnih pismena. Prihvaća se i preuzima teorija o Konstantinovu autorstvu glagoljice, ali želi se uzeti u obzir i mogućnost da je promatrajući Slavene u svom najbližem okružju (rodnom Solunu!) ušao u njihov duh te im u skladu s tim želio podariti pismo koje će im biti blisko kako bi ga tako brže i bolje mogli prihvatiti kao vlastito.

2. Teorije o nastanku glagoljice

Glagoljicu se ukratko može prikazati citatom iz knjige Slavomira Sambunjaka: „Glagoljica se obično definira kao jedno od slavenskih alfabetskih pisama, koje je možda i najstarije slavensko pismo...” (1998: 11). Kada je riječ o postanku i podrijetlu toga pisma, u znanosti se govori o tri skupine teorija: egzogene, endogene i egzogeno-endogene. Egzogene teorije tvrde kako *je glagoljica zapravo preoblika nekog starijeg pisma* (Žagar, 2013: 61). Takva je primjerice Taylor-Jagićeva teorija o grčkom minuskulnom pismu prema kojoj je glagoljica preuzela određene karakteristike tog pisma (Žagar, 2013: 77). Nasuprot takvim teorijama stoje endogene teorije, koje Žagar definira na sljedeći način: „Endogena skupina teorija (...) pretpostavlja autorski pristup njezinu kreiranju, oblikovanje zajedničkog načela po kojemu se razvijaju slova, sastavljena i kombinirana (...) (Žagar, 2013: 93). Prema endogenim teorijama glagoljica je originalno pismo koje nema korijene ni u jednom drugom pismu. Današnja najprihvaćenija endogena teorija jest ona prema kojoj je Konstantin Filozof autor glagoljice (Žagar, 2013: 93). Prema takvoj teoriji Konstantin stvara novo pismo posebno za Slavene zbog lakšeg pokrštavanja, a kako Slaveni nisu do tad imali svoje pismo, Konstantin ga odlučuje osmisliti. O tome Sambunjak piše sljedeće: „Pošto se ispostavilo da nema slavenskoga pisma, a običaj je bio da svaki narod bude priveden kršćanstvu posredstvom svojega, originalnoga pisma, to je Konstantin za svrhu pokrštavanja Slavena stvorio novo pismo, glagoljicu“ (Sambunjak, 1998: 23). Također, osim egzogenih i endogenih teorija postoje i one koje ujedinjuju prethodno navedene: egzogeno-endogene teorije (Lukić; Blažević-Krezić, 2019: 26). Primjerice: „Thorvi Eckhardt polazi od pretpostavke da glagoljica jest Konstantinovo autorsko djelo, a ne splet različitih pisama te da se ne može previdjeti činjenica da je Konstantin Ćiril imao namjeru iznaći novo pismo, a ne slagati u nov sustav znakove postojećih pismovnih sustava“ (Lukić; Blažević-Krezić, 2019: 26-27).

3. Pismo povezano s božanskim

Prihvatajući endogenu teoriju prema kojoj je Konstantin Filozof autor glagoljice, važno je u obzir uzeti vezu materijalnog i duhovnog aspekta u procesu stvaranja glagoljičnog pisma. Naime, Sambunjak navodi sljedeće: „Glavna vrela, *Žitje Konstantinovo* i *Žitje Metodijevo*,

govore i to da je pismo inspirirano, da ga je Konstantinu čudesno, u molitvi, otkrio Bog“ (1998: 24). To dakako ne treba shvatiti doslovno, ali važno je za motivaciju stvaranja glagoljice kao pisma. Konstantin je bio *nadahnut božanskim* (Lukić; Blažević-Krezić, 2019: 60-61) stvarajući novo pismo. Glagoljica je, prema tome, *sveto, simbolično pismo* (Sambunjak, 1998: 32). Sambunjak također navodi kako su Slaveni uvijek bili usko povezani s magijom te da je pismo vrlo značajno magijsko sredstvo (1998: 35). „Radi se u stvari o tome da se pismo svodi na simbol ili se transformira u sustav znakova koji se nameću samom snagom svoje vizualne predmetnosti (...)“ (Sambunjak, 1998: 35). Dakle, pismo je simboličan sustav i na takav način se promatra. *Glagoljica je podložna ideologijskim tumačenjima* (Lukić; Blažević-Krezić, 2019: 31) i zbog toga se može promatrati kroz simboliku religije.

Kako je sada već više puta naglašeno, u ovom se radu u međusoban odnos dovode glagoljica i stara vjera Slavena (rodnovjerje). Valja primjetiti kako je stara vjera Slavena ostala sačuvana u jeziku, kako to navodi Radoslav Katičić u svojoj knjizi *Naša stara vjera* (2017: VI). Sačuvana je u sakralnoj poeziji, običajima, pjesmama koje se pjevaju u narodu, mitovima i legendama skrivena pod imenima svetaca i svetica Katoličke Crkve (Katičić, 2017: 18). Katičić u svojim knjigama *Božanski boj*, *Zeleni lug*, *Gazdarica na vratima*, *Naša stara vjera* te *Vilinska vrata* objedinjuje takve tekstove prikupljene po svim slavenskim zemljama, povezujući ih u rekonstrukte starih mitova o bogovima i božicama Perunu, Mokoši, Jarilu, Velesu, Morani i drugima. Njegove rekonstrukcije znanstveno su utemeljene jer je sustavno, na podudarnostima, provjerenom znanstvenom metodom povezoao narodne pjesme i običaje sa starim slavenskim božanstvima, uzimajući u obzir podudarne ponavljajuće elemente iz pjesama i priča (Katičić, 2010: 3 Katičić, 2017: 202). Nadalje, Vitomir Belaj također navodi kako *su folklorni tekstovi pogodni za rekonstrukciju mitova s obzirom na to da više nema živih vrela stare vjere* (2007: 25-26). Folklorni tekstovi jedino su što je danas ostalo od rodnovjerja i jedino kroz njih postoji mogućnost za pronalaženje karakteristika slavenskih bogova. Prema tome, ti rekonstruirani mitovi postaju polazišna točka za povezivanje slavenskih božanstava s glagoljičnim pismom.

4. Polazište za povezivanje glagoljice sa slavenskim božanstvima

U ovom radu prihvaća se endogena teorija o postanku glagoljice prema kojoj je Konstantin Filozof autor tog pisma. Međutim, važno je naznačiti glavni razlog stvaranja glagoljice, a to je pokršćavanje Slavena. Prije nego što se neki narod pokrstio, morao je biti neke druge vjere koja

nije kršćanska. Kod Slavena je to, kako navodi Radoslav Katičić, *naša stara vjera* (2017: 9-10) odnosno slavensko mnogoboštvo, vjera u više božanstava. Pretpostavka na kojoj se temelji ovaj rad polazi od toga da je Konstantin, stvarajući novo pismo za Slavene, morao gledati unatrag, u njihov svakodnevni život prije kršćanstva: ono što ih je okruživalo i što im je bilo važno kako bi ih mogao uspješno pokrstiti. Ponudi li im pismo koje će im biti blisko, lakše će ostvariti svoju misiju.

Iz recentne se literature daje zaključiti da razmišljanje o vezi glagoljice i slavenske mitologije, i to preko triju kodnih razina – slikovne, brojevne i leksičke – nije bez osnova. U tom smislu, polazišna ideja ovoga rada proizlazi iz radova Milice Lukić i Vere Blažević Krezić *Nova vita glagoliticsi. Glagoljica iz perspektive znanstvenih, kulturnih i kreativnih praksi* (2019) i *Filozofsko-simbolički ustroj glagoljskoga pisma prema formuli božanskoga tetrakisa* (Lukić, Blažević Krezić i Babić Sesar 2012) i rada , a posredno joj se može pristupiti i preko *Leksikona slavenskih mitoloških bića iliti Kratkog azbukvara slavenskih starovjernih bogova i bića* (Blažević Krezić i dr. 2021).

Nadalje, iz navedene knjige preuzima se i ideja o važnosti interdisciplinarnosti za proučavanje glagoljice: „Potreban je interdisciplinarn pristup (jezikoslovlje, književnost, umjetnost, geometrija, matematika, povijest, mitologija, filozofija, teologija, antropologija, etnologija i znanost o kulturi) za prodiranje u složen proces ekstrakcije praoblika i (pra)značenja, sadržanih u glagoljičnim slovima“ (Lukić, Blažević-Krezić: 2019: 62). Već je prethodno rečeno kako će se interdisciplinarni pristup temi ovoga rada poduprijeti navodima iz knjiga filologa Radoslava Katičića te etnologa Vitomira Belaja o slavenskoj mitologiji i rodovjerju. Pri tumačenju simbolike brojevnoga koda glagoljičnih pismena ovaj se rad oslanja na knjige *Simbolika brojeva* (2004) Timea Germa i *Pitagora i Pitagorovci* (2009) autora Jean-Francois Matteia. Oslanjanje na pitagorejsku teoriju o brojevima nužno je za ovaj rad kako bi se potvrdila kozmološka veza mističnoga i racionalnoga (Mattei, 2009: 52), prema kojoj je svaki broj povezan s prirodnim pojavama u pojavnom svijetu, ali i u onom nadnaravnom, mističnom, neopipljivom. Uzimajući sve navedeno u obzir, u radu se na primjeru pet odabranih slova (*v – vĕdĕ*, *d – dobrĕ*, *k – kako*, *o – onъ*, *t – tvrĕdo*) promišlja o vezi glagoljičnoga pisma i slavenske mitologije, i to u poretku koji ne slijedi azbučni red, već odnose unutar (pra)slavenskog panteona. U skladu s tim *o – onъ* stoji na prvom mjestu u opisu jer ga je moguće povezati s vrhovnim bogom Perunom; na drugom je mjestu *k – kako*, koje u ovom radu predstavlja Jarila, Perunova i Mokošina (pa i Velesova) sina; *d – dobrĕ* je na trećem mjestu predstavljajući Mokoš – mitološku Perunovu suprugu i majku Jarilovu te Velesovu ljubavnicu; *v – vĕdĕ* i *t – tvrĕdo*

dolaze na kraju predstavljajući (su)odnos Peruna i Velesa – dvaju slavenskih vrhovnih božanstava na čijem se trajnom „sukobu“ uspostavlja prirodna ravnoteža. Zanimljivo je uočiti da se ovim slovima i u samu azbučnom poretku uspostavlja odnos ravnoteže, što se posebno dobro vidi ako glagoljicu promatramo kao vektorski sustav: $v - v\acute{e}d\acute{e}$ nalazi se na početku, tj. u prvom vektorskom retku, među jedinicama, a $t - tvr\acute{b}do$ pod kraj azbučnog niza, u trećem vektorskom retku, među stoticama, a oba se slova nalaze u istom vektorskom stupcu (Tablica 1.), čime se na metaforičnoj razini uspostavlja odnos jednakosti među božanstvima koja ta slova reprezentiraju te sugerira „hod“ od početka (slovnog sustava) prema kraju (vrhu), dakle simboličnim putem od Velesa prema Perunu. (Ovo potonje postaje jasnije kada poredak slova doživljavamo sukcesivnim, u slijedu, jedna iza drugih.) Iz vektorskoga stupca jasno je i da su oba slova obilježena pitagorejskom trojkom ($v - 3, t - 300$), pa onda i simboličkim značenjima koja se tim brojem u različitim (proto)religijskim i mitološkim sustavima uvijek vežu uz boga i božansko, tj. stvaralački kozmički duh koji oblikuje svemir (Lukić, Blažević Krezić, 2019: 42, 43), pa je tako i u ovom slučaju (vidjeti: Lukić, 2021: 359-370; Marijanović, Horvat, 2017: 339-361). Također, odnos gornjeg – Perunova svijeta, i donjeg – Velesova iz matrične se perspektive čita kroz „nadređenost“ stotica jedinicama ($t - 300 : v - 3$).

Tablica 1. Matrični prikaz glagoljične azbuke

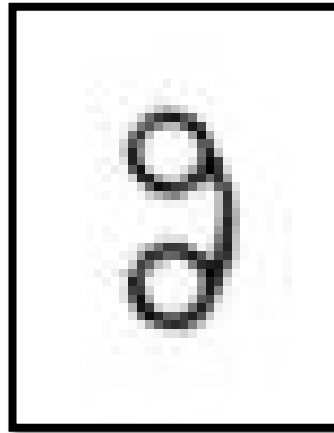
⚡ azъ 1	⚡ buky 2	⚡ v\acute{e}d\acute{e} 3	⚡ glagolъ 4	⚡ dobr\acute{e} 5	⚡ estъ 6	⚡ živ\acute{e}ti 7	⚡ z\acute{e}lo 8	⚡ zemli 9	JEDINICE
⚡ i\acute{z}e 10	⚡ i 20	⚡ \acute{d}ervъ 30	⚡ kako 40	⚡ ljudъje 50	⚡ myslite 60	⚡ našъ 70	⚡ onъ 80	⚡ pokoi 90	DESETICE
⚡ rъci 100	⚡ slovo 200	⚡ tvr\acute{b}do 300	⚡ ukъ 400	⚡ frъtъ 500	⚡ h\acute{e}rъ 600	⚡ otъ 700	⚡ šta 800	⚡ ci 900	STOTICE
⚡ \acute{c}rъvъ 1000	⚡ ša 2000	3000	4000	5000	6000	7000	8000	9000	TISUĆICE
1	2	3	4	5	6	7	8	9	45 = 4 + 5 = 9

Izvor: Lukić, 2021: 361

5. Glagoljično slovo *o* (*onъ*) i slavenski bog Perun

Slika 1. Bog Perun²

Slika 2. Slovo *onъ*³

5.1. Oblik / Slika

Kao što je prethodno navedeno, analiza svakog glagoljičnog slova ostvaruje se preko tri osnovna ključa, a to su slikovna, brojevnja i leksička vrijednost. Zajedno s tim kriterijima uzima se u obzir i rekonstrukcija praslavenskih sakralnih tekstova Radoslava Katičića i Vitomira Belaja te se tako dolazi do simboličke veze uspostavljene u okviru svakog glagoljičnog slova o kojem je riječ.

Započinje se slikovnom vrijednošću slova *o* – *onъ*. O njegovu obliku Josip Bratulić navodi sljedeće: „Osnovni lik slova 'on' jesu dva kružića, oka, spojena s desne strane (...)“ (1995: 123). Taj element slova moguće je povezati s (pra)slavenskim bogom Perunom. Ako se praoblik slova *onъ* uzme kao dio, dakle polovica ispunjenog kruga, dio kruga je ispunjen, a drugi je prazan. Na interpretativnoj razini, Perun čini dio upisanog kruga, a dio koji nije ispunjen moguće je povezati s Perunovim vječnim suparnikom, bogom Velesom. Vitomir Belaj to opisuje ovako: „Osnova svetim tekstovima iz kojih možemo iščitati taj mitski svjetonazor je pripovijedanje o

² Poveznica:

<https://sh.wikipedia.org/wiki/Perun#/media/Datoteka:%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%83%D0%BD.1998%D0%B3.%D1%81%D0%BC%D0%B5%D1%88.%D1%82%D0%B5%D1%85.%D0%B1%D1%83%D0%BC.40.5%D1%8527.5.jpg>. Posljednji put posjećeno 3. svibnja 2022. godine.

³ Poveznica: [http://www.lokalpatrioti-](http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/download/file.php?id=2358&sid=64bb2ad0747c21e9189a2127d06a1e55&mode=view)

[rijeka.com/forum/download/file.php?id=2358&sid=64bb2ad0747c21e9189a2127d06a1e55&mode=view](http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/download/file.php?id=2358&sid=64bb2ad0747c21e9189a2127d06a1e55&mode=view). Posljednji put posjećeno 15. srpnja 2022. godine.

dvoboju između dva kozmička načela (...) Imamo, dakle, u osnovi dinamičnu opoziciju *Kozmos-Kaos*“ (Belaj, 2007: 28). No, i u samom glagoljičnom slovu *o* (*онъ*) moguće je uočiti dva istovrsna elementa: dva kružića. Jedan označava Peruna, a drugi Velesa. Perun je bog neba, onog iznad i kozmosa, dok je Veles bog podzemlja, onog ispod i kaosa. Važno je naglasiti kako krug označava *jedno* (Lukić, Blažević-Krezić, 2019: 35), odnosno Boga, a budući da se glagoljično slovo *o* (*онъ*) sastoji od dvaju kružića, može se zaključiti kako se spajaju dva savršenstva u polaritetima, jedan na nebu, drugi na zemlji i u podzemlju.

5.2. Brojevna vrijednost

Sljedeći kriterij povezivanja je brojevna vrijednost. Slovo *o* u glagoljici ima vrijednost 80 (Damjanović i dr. 2004: 14). Prema pitagorejskoj simbolici brojeva, taj je broj zapravo umnožak brojeva 8 i 10 te oni zajedno čine 80. Pitagorejci, odnosno pitagorovci ne smatraju kako postoji broj veći od broja deset (Mattei, 2009: 53-54) pa je zbog toga broj 80 potrebno promatrati kao ukupnost množenja. Promotrimo sada analizu broja osam: „Osmica (...) bila je zbog svojih matematičkih osobina kod starih pitagorejaca simbol potpune ravnoteže, uravnoteženosti i čvrstoće. Kako je u njoj udvostručena četvorka, osmicu su objašnjavali kao znak postojanosti, reda i pravde“ (Germ, 2004: 58). Navedeno se može povezati s bogom Perunom, za kojeg je prethodno u slikovnom kriteriju navedeno kako predstavlja kozmos i ravnotežu. Također je potrebno uzeti u obzir i to da se sam broj osam sastoji od dvaju povezanih krugova, a krug je savršen, božanski oblik koji se povezuje s vrhovnim slavenskim božanstvom, Perunom, što potvrđuje i običaj koji spominje Radoslav Katičić u knjizi *Naša stara vjera* u vezi sa svetištem boga Peruna na Perinji te kumira koji je postavljen Perunu u čast. Dio teksta bitan za simboliku broja je sljedeći: „Oko kumira bio je iskopan kružni jarak, a u tom jarku osam većih jama.“ (Katičić, 2017: 63) Dakle, iskopano je točno osam rupa oko spomenika ovom božanstvu, što ukazuje na vezu boga Peruna i broja osam. Kroz tu je simboliku moguće zaključiti da je Perun bog koji promatra sve strane svijeta (četiri osnovne i četiri podstrane) te da je svima vidljiv sa svih strana. Na taj način prikazuje se jedan od Perunovih oblika, a to je bog Svantevid, onaj koji sve vidi.⁴

Za daljnje je tumačenje važna i simbolika broja deset. Prema Germovu tumačenju deset je *broj koji simbolički spaja sve prijašnje*, ali je i *simbol mnogostrukosti, zaokruženosti* (Germ, 2004:

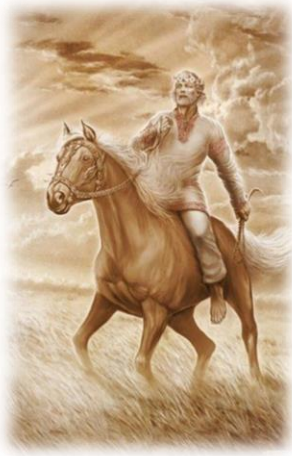
⁴ Više kod Ledić, 1970: 116-128

70), deset označava sveukupnost, ali i savršenost, što se može povezati sa slavenskim bogom Perunom zato što je on stvaratelj reda, upravitelj neba, ali u isto vrijeme potreban mu je njegov suprotnik, Veles, kako bi ispunio svoju svrhu. Tako da je on samo dio onog savršenog, vrhunskog što stvara i rastavlja sve u svijetu i svemiru.

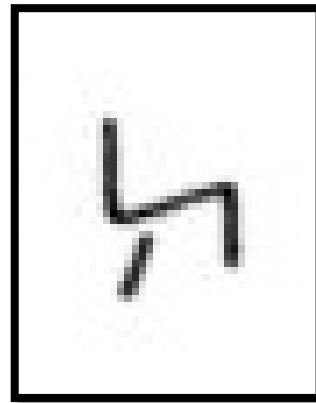
5.3. Leksičko ime

Treći kod za povezivanje glagoljičnog slova *o* s Perunom jest leksička vrijednost. Potrebno je napomenuti kako se ova poveznica bazira na interpretacijskoj poveznici; riječi koje su simbolično vezane uz slavensko božanstvo Peruna počinju slovom *o*. Slovo *o* u glagoljici nosi značenje „онъ“ (Bratulić, 1995: 123). Riječ je o osobnoj zamjenici muškog roda u trećoj osobi jednine. *Онъ* bi semantički označavao njega, vrhovnog muškog boga, a on je u slavenskoj predaji Perun Gromovnik. Nadalje, na razini imena slova, moguće je povezati još jedan naziv za Peruna preko rekonstrukcija Radoslava Katičića, a to je *car Oganj*: „Čak je Perun kao božanski lik prozvan Car Oganj“ (Katičić, 2008: 29). On *ognjenim plamenom* (Katičić, 2008: 261) kažnjava svog suprotnika, boga Velesa kako bi ostao u svom teritoriju, pod zemljom. Katičić navodi varijantu mitskog izraza: „Bog Perun palit ozъ ognъny jimъ plamenъ“ (Katičić, 2008: 261). Oganj je imenica koja započinje slovom *o*, a također je bitna i životinja koja započinje istim slovom, a to je orao. Naime, orao je simbol boga Peruna: „U grabilici, orlu ili sokolu, što stoluje na zlatnom vrhu svjetskoga drveta, koji predstavlja nebo, lako je prepoznati boga, nebeskog gromovnika“ (Katičić, 2008: 79). To znači da je obje simbolike vezane uz boga Gromovnika (orao kao ptica koja leti u visine i oganj koji bije gromovima) moguće povezati na razini početnog slova s osobnom zamjenicom muškog roda u trećoj osobi jednine, *онъ*. Zbog toga je zamjenicu *онъ* moguće povezati s vrhovnim bogom Perunom.

6. Glagoljično slovo *k* (*kako*) i bog Jarilo

Slika 3. Bog Jarilo⁵

Slika 4. Slovo *kako*⁶

6.1. Oblik / Slika

Josip Bratulić glagoljično slovo *k* (*kako*) opisuje na sljedeći način: „U najstarijem se razdoblju slovo *kako* sastoji od glavne crte koja se lomi u dva pregiba na tri dijela: okomito – vodoravno – okomito, ispod koljena je još jedna okomita mala crta ili točka“ (Bratulić, 1995: 100). Dakle, kada ga se promatra kao ukupnost dijelova, ono se sastoji od četiri sastavnice, što će biti detaljnije objašnjeno uz brojnu vrijednost, ali bitno je i za simboliku posredovanu slikom. S druge strane, prema pretpostavci Vasila Jončeva, praoblik slova *k* (*kako*) pretpostavlja *praoblik u čijem je sastavu zatvoreno polje (kružnica)* (Žagar, 2013: 357). Dakle, riječ je o ispunjenosti jednog, samo desnog dijela kružnice. Kao što je navedeno, krug je idealan, božanski oblik. U ovom slučaju, slovo *k* ispunjava samo jedan dio kruga, što znači da druga polovica nedostaje. Paralelu je moguće povući sa slavenskim bogom Jarilom, budući da je on bog koji je povezan s ciklusom godine i svetom svadbom. Njegova glavna svrha je pokretanje plodnosti godine (Katičić, 2017: 168-169) te je na taj način povezan s Marom, ženskim božanstvom, s kojom

⁵ Poveznica: <https://tribun.hr/jarilo-staroslavenski-bog-rata-plodnosti/>. Posljednji put posjećeno 3. svibnja 2022. godine.

⁶ Poveznica: <http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/download/file.php?id=2358&sid=64bb2ad0747c21e9189a2127d06a1e55&mode=view>. Posljednji put posjećeno 15. srpnja 2022. godine.

stupa u brak i tako pokreće ciklus plodnosti (Katičić, 2017: 190). Oni zajedno čine ukupnost plodnosti godine te je time Jarilo samo dio, polovica kruga, ciklusa, kao i glagoljično slovo *k*.

Postoji još jedna moguća poveznica između boga Jarila i slova *kako*. Naime, slovo *k* svojim izgledom sliči konju podignutih prednjih nogu. Bog Jarilo povezan je na više načina s konjima i često se uz njega veže upravo ta životinja: konj je Jarilov vjerni suputnik na dalekom putu koji mora proći kako bi došao do Mare, svoje zaručnice. Katičić kaže: „Jarilo dolazi iz daljine kao konjanik, a isto tako se pjeva da mučno hoda gazeći blato i oganj“ (2017: 176). Nadalje, često se uz ovoga boga navodi sintagma *konja za djevojku* (Katičić, 2017: 176). Kad se u ovom slučaju navodi konj, misli se na mladoženju, a taj ruski običaj prikazuje Radoslav Katičić na sljedeći način: „Tamo družka, to je onaj koji dovodi mladoženju u nevjestinu kuću, na vratima njezina dvora da bi on i mladoženja i njihova pratnja bili pušteni unutra mora odgovoriti na obredne zagonetke. Onaj koji čuva vrata kaže družki: *Daj mi sivoga konja*, a družka, ako je dobro upućen, odgovara: *Evo ga i gurne naprijed mladoženju*“ (Katičić, 2017: 176). Time se mladoženja izjednačuje s konjem, a Jarilo je mladoženja u svetoj svadbi, tako da je on izjednačen s konjem. Jarilo je konj. I završno, i sveti Juraj, koji je kršćanska interpretacija slavenskoga boga Jarila, povezan je s konjem: „U istočnih Slavena nailazi se na vjerovanja u kojima se sveti Juraj izričito identificira s konjem (...) Zabilježeno je tako da Bjelorusi poštuju Jurja u liku konja (...)“ (Katičić, 2010: 387).

6.2. Brojevnja vrijednost

Glagoljično slovo *kako* ima brojevnju vrijednost 40 (Damjanović, 2004: 14). Prema pitagorejskom načelu 40 je umnožak broja četiri i deset (Mattei, 2009: 53-54). Iz tog razloga bitno je obrazložiti ta dva broja pojedinačno kako bi se opisala semantička povezanost s Jarilom. Broj četiri „simbolizira uravnoteženost i skladnost svijeta jer je njegovo vremensko i prostorno uređenje u znaku simbolike četvorke“ (Germ, 2004: 34). Naime, Pitagorejci navode kako: „Takvo značenje četvorke temelji se na geometrijskom objašnjenju nastanka svemira: četiri točke označavaju geometrijsko tijelo, trodimenzionalni prostor i time svu fizičku pojavnost“ (Germ, 2004: 34). Četvorka je *simbol četiri elementa, četiri su strane svijeta te četiri dimenzije (visina, dubina, širina i duljina)* (Germ, 2004: 34). Veza broja četiri s Jarilom ogleda se u mitu njegova dolaska na svetu svadbu sa zaručnicom Marom. Prema predaji, on prelazi dug i dalek put preko cijelog svijeta kako bi stigao do svoje zaručnice. Dakle, za njegov mit

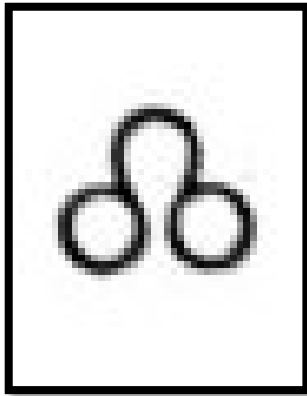
važno je vremensko i prostorno uređenje. Često se koristi sintagma *dalek put, trudan hod te kuda Jura hodi, tuda polje rodi* (Katičić, 2010: 13). Stoga je moguće simbolički povezati broj četiri s Jarilovim putom za rodnošć godine, a četiri strane svijeta s Jarilovim putovanjem kroz daleki svijet. Kada je riječ o broju četiri, nameće se i njegova veza s oblikom glagoljičnoga slova *k* – doima se poput konja s podignutim prednjim nogama, a onda i s Jarilom! Broj četiri moguće je s glagoljičnim slovom *k* povezati i preko boga Peruna. Jarilo je Perunov sin, ali je zapravo podjednako i Velesov i Perunov jer jedan dio puta provodi s jednim, a drugi s drugim božanstvom (Katičić, 2010: 340). Četvorka je polovica od broja osam, a njezina veza s bogom Perunom prethodno je objašnjena uz glagoljično slovo *o*. Budući da je Jarilo istovremeno i Perunov i Velesov, možemo ga povezati s brojem četiri, pri čemu onda Perun kao hijerarhijski viši, vrhovni bog, nosi vrijednost broja osam.

Broj deset ćemo i u ovom slučaju promatrati kao broj *sklada, mnogostrukosti, zaokruženosti, sveopsežnosti i vječnosti* (Germ, 2004: 70). Također, taj broj *simbolizira uređivački princip kozmosa i idealna je prispodoba razvijenosti jednoga u mnogome* (Germ, 2004: 70). Baš zbog svoje mnogostrukosti, broj deset moguće je interpretirati na više načina. Kada je riječ o Jarilu, broj deset može označavati sklad ciklusa godine koji se mora izmjenjivati kako bi priroda mogla rasti, razvijati se, onda nanovo propadati i ponovno se ciklički razvijati. Baš zbog sklada i zaokruženosti prirodnih ciklusa, Jarilo je božanstvo bez kojeg zaokruženosti u prirodnim pojavama ne bi bilo. Kad ne bi prošao svoj *trudni hod ne bi došlo do pokretanja vegetacije* (Katičić, 2010: 53) te je stoga dio prirodno izmjenjivog ciklusa, a svaki ciklus zapravo je krug i time je hod kroz godinu zaokružen.

6.3. Leksičko ime

Leksičko ime glagoljičnoga slova *k* je *kako* (Damjanović i dr., 2004: 14). Riječ je o prilogu načina. Veza između boga Jarila i slova *kako* jest početno slovo riječi *k*. U prethodnom poglavlju objašnjeno je kako je Jarilo povezan s konjem, životinjom koja mu je vjerni suputnik, a i u nekim pričama on je sam konj, što se vidi iz rekonstrukcija R. Katičića: *Jarylo jadetb na belejemb koni, Jarylo jadetb na sive jemb/ zelene jemb koni* (Katičić, 2010: 112). Za sada je to jedini pokazatelj veze glagoljičnoga slova *k* i boga Jarila na temelju leksičkoga imena.

7. Glagoljično slovo *d* (dobrê/dobro) i boginja Mokoš

Slika 5. Slovo *dobrê*⁷

Slika 6. Božica Mokoš⁸

7.1. Oblik / Slika

Glagoljično slovo *d* sačinjeno je od dva kružića (u uglatoj glagoljici to su pravokutnici) i ima spojnu petljicu (Bratulić, 1995: 86) koja povezuje ta dva kružića. Svojem oblikom zapravo je slovo *v*, izokrenuto za 180 stupnjeva (Žagar, 2013: 353). Također, nalik je i glagoljičnom slovu *t*, ali razlika je u tom što je desni pravokutnik u uglatoj glagoljici umanjen na polovicu lijevoga (Žagar, 2013: 353). Boginju Mokoš, vrhovno slavensko žensko božanstvo, moguće je povezati sa slovom *d* na simboličan način. Naime, oblik uglatoglagoljičnog slova *d* podsjeća na čovjeka koji nosi posudu s vodom (lijevi pravokutnik predstavlja čovjeka, a desni, onaj manji, posudu za vodu). Mokoš je prikazana kao gazdarica dvora na brdu koja ide s tog istog brda u dol kako bi napunila svoj vrč vodom (Katičić, 2008: 97).

Također, Mokoš je *prelja svijeta*, ali k tome i *sudnica* (Katičić, 2011: 222), ona koja odlučuje o sudbini svakog čovjeka kad mu je vrijeme za smrt. Oblik uglatoglagoljičnog slova *d* moguće je dovesti u vezi s izgledom žene koja prede vunu. Lijevi pravokutnik predstavlja ženu, a desni pravokutnik predstavlja vunu, a spojna petljica predstavlja nit života koju Mokoš drži u svojim rukama.

⁷ Poveznica: <http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/download/file.php?id=2358&sid=64bb2ad0747c21e9189a2127d06a1e55&mode=view>.

Posljednji put posjećeno 15. srpnja 2022. godine.

⁸ Poveznica: <http://www.thaliatook.com/AMGG/mokosh.php>. Posljednji put posjećeno 3. svibnja 2022. godine.

Na koncu, boginju Mokoš moguće je na razini oblika povezati i s glagoljičnim slovima *v* i *t*. Naime, ta dva slova su u sljedećim poglavljima povezana s bogovima Perunom i Velesom, vječnim suprotnicima, bogovima neba i zemlje odnosno podzemlja. Mokoš je Perunova žena, Perunov ženski par (Katičić, 2017: 151), ali ujedno je i Velesova, ona je njegova ljubavnica, što navodi Katičić: „To će biti u vezi s time što se je ona nevjernica, svojem mužu, bogu Perunu, iznevjerila s njegovim protivnikom, bogom Velesom, a Perun ju je za kaznu protjerao s gore u močvaru, s neba na zemlju i lišio položaja božice i svoje supruge“ (Katičić, 2011: 209). Zbog te slikovne podudarnosti oblika može se pretpostaviti kako u suodnosu slova *v* i *t* postoji i treći suodnos, a taj je sa slovom *d*. Mokoš kao žena s jedne strane i ljubavnica s druge predstavlja most, povezanost između ta dva svijeta: nebeskog i podzemnog, gornjeg i donjeg. Budući da je prognana s Perunova nebeskog dvora u Velesovu močvaru, ona postaje poveznica između onog višeg i onog nižeg, između Peruna i Velesa.

7.2. Brojevna vrijednost

Brojevna vrijednost slova *d* je pet (Damjanović i dr. 2004: 14). U pitagorejskoj tradiciji navedeno je sljedeće: „Pitagorejci su peticu proglasili simbolom božanskog vjenčanja, plodnog združivanja muškog i ženskog načela, u njoj su vidjeli i sveti znak koji znači vezu između zemlje i neba, čovjeka i božanskoga“ (Germ, 2004: 40). Nadalje, Germ navodi kako je u antičkoj kulturi *petica sveti broj božice ljubavi Afrodite* (Germ, 2004: 40) koja bi po svojim karakteristikama mogla biti povezana sa slavenskom božicom Mokoš. Božanski brak Peruna i Mokoši na taj način označen je brojem pet, koji povezuje vrhovno muško božanstvo, Peruna, s vrhovnim ženskim božanstvom, a to je Mokoš.

Druga poveznica Mokoši s brojem pet jest njezina kršćanska zamjena, a to je sveta Petka (Katičić, 2011: 213). Ime ove svetice povezano je s petkom, koji je ujedno i peti dan u tjednu. To je bio njezin dan kada ju se posebno slavilo. Zbog toga se smatra da je i Mokošin dan petak. Također, petkom nije ženama bilo dopušteno prati rublje niti presti vunu (Katičić, 2011: 215), a ti poslovi usko su povezani s božicom Mokoš jer je ona prelja, često prikazana kako radi s predom (Katičić, 2011: 222).

Na koncu, veza između Mokoši i svete Petke čita se iz ruskih pripovjedaka: „dvanaest petaka – dvanaest ognjica“ (Katičić, 2011: 215). Sveta Petka odnosno Mokoš kažnjava žene koje petkom koriste vruću vodu kako bi oprale rublje (Katičić, 2011: 215). Razlog je sljedeći: „To je u neku

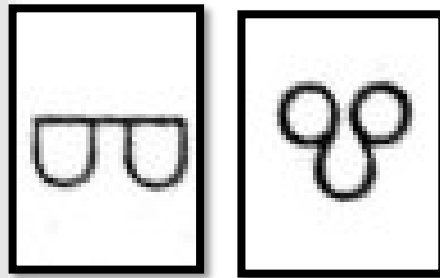
ruku trenutak najprisnijega susreta ognja i vode, a time se obredno oživljuje odnos Peruna i Mokoši sa svime što taj odnos u sebi nosi i što on znači“ (Katičić, 2011: 215). Petak kao peti dan u tjednu zabranjen je za povezivanje sa svetošću braka svetog para, Peruna i Mokoši, što je dodatni pokazatelj povezanosti broja pet i božice Mokoš.

7.3. Leksičko ime

Imenska vrijednost slova *d* je *dobré/dobro* (Đamjanović i dr. 2004: 14). Veza imena glagoljičnoga *d* i božice Mokoš mogla bi se potvrditi kroz dobro koje ona donosi u prirodu i svijet. Naime, ona je zaslužna za pokretanje ciklusa plodnosti (Katičić, 2017: 187). Zima postaje proljeće zbog njezine pomoći, kad ona ne bi ništa učinila, godišnja doba ne bi se mogla mijenjati. Time ona donosi dobro svemu živom i neživom na ovome svijetu.

Nadalje, veza se Mokoši i glagoljičnoga *d* može čitati i preko početnoga slova prasl. riječi **dverь* koja znači vrata. Božica Mokoš često se spominje upravo u kontekstu vrata (dveri). Naziva se *gazdaricom na vratima* (Katičić, 2011: 49) ili dverima. Otvara dveri plodnosti godine, ali i doslovne dveri, kad izlazi iz Perunova dvora kako bi otišla po vodu (Katičić, 2008: 97). Također je vezana uz dvor, i to Perunov. Ona je gospodarica tog istog dvora zato što je Perunova supruga, a riječ *dvor* također započinje slovom *d*, jednako kao i *dveri* i *dobro*.

8. Slova *v* (*vêdê*) i *t* (*tvr̃do*): bogovi Perun i Veles

Slika 7. Bog Perun⁹

Slika 8. i Slika 9. Slova *tvr̃do* i *vêdê*¹⁰

Slika 10. Bog Veles¹¹

Glagoljična slova *tvr̃do* i *vêdê* potrebno je promatrati u suodnosu. Slovo *v* predstavlja boga Velesa, a slovo *t* boga Peruna. Međutim, zbog oblika ovih slova, koja su zapravo ista, ali jedno okrenuto za 180 stupnjeva. Važno ih je, kako je prethodno rečeno, prikazati u međusobnom odnosu. Na taj način ona dobivaju svoju potpunu smislenost u interpretaciji. Budući da su Perun i Veles bogovi suprotnici, tako su i slova *v* i *t* povezana na temelju suprotnosti. Iz tog razloga će se slikovne, brojevne i imenske vrijednosti ovih slova prikazivati usporedno.

8.1. Oblik / Slika

Najizraženiji element koji povezuje glagoljična slova *v* i *t* sa slavenskim božanstvima Velesom i Perunom jest likovnost. Naime, u slovu *v* „naglašena su dva oka spojena oštrom crtom“ (Bratulić, 1995: 77). Dva oka, dva kruga, spojena su crtom koja se nalazi dolje. Isto je i kod slova *t*: „dva kruga spojena ravnom crtom“ (Bratulić, 1995: 143). Za razliku od slova *v*, crta koja povezuje slovo *t* nalazi se gore. To je temeljna razlika između ovih slova, inače bi bila identična. Nadalje, kada bi slovo *v* zarotirali za 180 stupnjeva, izgledalo bi identično slovu *t*, i

⁹ Poveznica: <https://www.slavorum.org/perun-slavic-god-of-thunder/>. Posljednji put posjećeno 3. svibnja 2022. godine.

¹⁰ Poveznica: <http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/download/file.php?id=2358&sid=64bb2ad0747c21e9189a2127d06a1e55&mode=view> . Posljednji put posjećeno 15. srpnja 2022. godine.

¹¹ Poveznica: <https://slavium.wordpress.com/2016/08/29/zemaljsko-bozanstvo-veles/>. Posljednji put posjećeno 3. svibnja 2022. godine.

obrnuto. S obzirom na to, slova *v* i *t* su u međusobnom odnosu, identična su, samo u različitoj rotaciji. Sadrže tri osnovna elementa: dva kruga i crticu, spojnicu koja povezuje dva kruga (odnosno pravokutnika ako tumačenju prilazimo iz perspektive uglate glagoljice, kada je veza slovnih sastavnica još uočljivija - ,).

Vežu između glagoljičnoga *v* i boga Velesa te glagoljičnoga *t* i boga Peruna moguće je protumačiti na sljedeći način: Veles je bog zemlje i podzemlja. Vezan je uz ono što se nalazi dolje. Nasuprot njemu, Perun je bog nebesa, onog iznad zemlje. Slovo *v* svojim izgledom podsjeća na vrata, kao i slovo *t*. Međutim, zbog spojnice između dvaju krugova, slovo *v* prikazuje vrata podzemlja, Velesova svijeta¹², a slovo *t* prikazuje nebeska vrata, vrata Perunova svijeta. Katičić spominje vrata podzemlja: „O Velesu se još zna da je gospodar podzemnoga svijeta, kamo po zimi odlaze ptice selice, a u proljeće se otvaraju njegova vrata, iz njih dolazi topla rosa, dobrobit i rodnost godine“ (2008: 149). K tomu, Velesa se naziva *pastirom pokojnika* (Katičić, 2008: 171), a Perun je *vlasnik dvora na gori* (Katičić, 2008: 104-105). Vitomir Belaj o suprotnostima između Peruna i Velesa govori na sljedeći način: *Veles je ispod zemlje, vežemo ga uz tamno, nalazi se dolje, povezan uz ono nisko i ukopano u zemlju* (2007: 136). Perun je *iznad zemlje, povezan uz svijetlo, nalazi se gore, povezan uz visoko i prikazan kao drvena konstrukcija nad zemljom* (2007: 136). Također, Belaj navodi kako je *Velesov svijet ispod zemlje, dolje, nisko, ukopan u zemlju*, a za *Perunov svijet* da je *iznad zemlje, gore, visoko* (2007: 139). Dodatna suprotnost ovih dvaju božanstava je u tome što *Velesov svijet prikazuje zimsku polovicu godine, a Perunov ljetnu polovicu* (2007: 139). O njihovoj suodnosu moguće govoriti na razini *Kozmos*/Kaos, sukob između Reda i Nereda* (2007: 28). Veles bi predstavljao nered, a Perun red. U stalnom su sukobu, *Perun udara gromom Velesa kako bi ga potjerao, a Veles trpi njegove gromove* (Belaj, 2007: 57). U usmenoj predaji mit o Perunu i Velesu spominje i Radoslav Katičić te navodi sljedeće: „Gromovnik se sa suhoga vrha svjetskoga drveta, drveta života, kako se u nas češće zove, brani od protivnika koji nasrće odozdo, od korijenja toga drveta. U usmenoj predaji kojom smo se do sada bavili taj je protivnik zmaj...“ (2008: 136). Premda su u stalnom sukobu, pogrešno ih je promatrati kao dualnost, o čemu Katičić navodi: „Protivnici su samo kada se Veles-zmija uspuže na goru, u Perunovu sferu. On ga tada sabija

¹² Paleoslavistica Marica Čunčić protoglagoljično *v* u okviru Jončevljeva projektnog polja (kružnica podijeljena dvostrukim križem na osam jednakih dijelova) povezuje s vodom u duhu biblijske starozavjetne priče o prvom danu stvaranja svijeta (Čunčić, 2003): I reče Bog: „Neka bude svod posred voda da dijeli vode od voda!“ I bi tako. 7 Bog načini svod i vode pod svodom odijeli od voda nad svodom (<https://biblija.ks.hr/knjiga-postanka/1>, pristupljeno 7. 9. 2022. u 13,40). Navedeno sugerira kako doista postoji osnova potkrepljena literaturom da se glagoljično *v* poveže s Velesom preko vode kao medija.

dolje, u vodu, pod panj i kladu i time uspotavlja opet ravnotežu u svijetu. Tada prestaju biti protivnici, ali ostaju i dalje suprotnici“ (2017: 125). I kod Lukić i Blažević Krezić nalazimo slično razmišljanje: „Princip dualnosti osobito je znakovit u prikazu dvaju velikih bogova protoslavenskoga panteona, Peruna i Velesa. Njih su dvojica suprotni jedan drugomu u gotovo svakom pogledu, a opet ih nije moguće razumjeti u izdvojenom tumačenju“ (Lukić, Blažević Krezić, 2019: 38-39).¹³ Iz navedenih razloga i primjera glagoljično slovo *v* moguće je dovesti u vezu s Velesom, a slovo *t* s Perunom, povezujući karakteristike tih božanstava s likovnim elementima slova *v* i *t*.

8.2. Brojevna vrijednost

Glagoljično slovo *v* ima brojevu vrijednost tri (Damjanović i dr. 2004: 14). Broj je to koji se u različitim religijskim i mitološkim sustavima vidi kao božanski. „Od egipatskoga i grčkoga panteona preko praslavenskih predaja pa sve do kršćanstva trojna je priroda božanstava nezaobilazna“ (Lukić, Blažević Krezić, 2019: 43). U knjizi Tinea Germa o simbolici broja tri navodi se sljedeće: „ (...) skoro posvuda je tri sveti broj koji znači savršenost, zaokruženost, plodnost, rast i napredak“ (2004: 28). Budući da je Veles bog zemlje i stoke, moguće ga je povezati s rastom i napretkom pa tako i sa simbolikom broja tri. Nadalje, Germ piše kako se broj tri povezuje s *trodijelinim vegetacijskim kruženjem* „ili s trima svjetovima – nebom, zemljom i podzemljem (2004: 29). Veles djeluje na zemlji kao zaštitnik stoke i povezan je s prirodom. Vitomir Belaj naziva ga *bogom seljaka* (2007: 68) jer pomaže ratarima i stočarima kako bi zemlja bila što plodnija i time što plodonosnije rodila. Također, Veles djeluje u podzemlju, odnosno u *korijenju svijeta* (Katičić, 2017: 52) gdje prima ljudske duše. Onaj nebeski dio vezan je uz Peruna, Velesu nije dozvoljeno otići na Perunovo brdo i zato su u stalnom sukobu. Dakle, Veles je vezan uz plodnost zemlje i stoke pa ga je na temelju toga moguće povezati sa simbolikom broja tri. Također, oblik slova *v* sastoji se od tri elementa: dva kruga i spojnice, što je još jedna poveznica broja tri s bogom Velesom. I završno, broj tri pitagorejci povezuju s trokutom: „Takvu su simboliku Pitagorini učenici razvili na temelju geometrijskih izvođenja – tri točke, naime, određuju trokut, koji je ishodište za oblikovanje svih drugih geometrijskih likova“ (Germ, 2004: 29). Veles čini jedan od dijelova svetog trokuta jer su tri vrhovna božanstva (pra)slavenskoga panteona – Perun, Mokoš i Veles. Mokoš je

¹³ Ove dvije autorice vezu između Peruna i Velesa vide u glagoljičnom slovu *buky*, drugom po redu u glagoljičnoj azbuci (Lukić, Blažević Krezić, 2019: 37-38).

Velesova ljubavnica, a Perunova supruga (Katičić, 2017: 151). Njih troje zajednički predstavljaju stvaranje svijeta, što je ponovno u vezi sa simbolikom broja tri: „Pitagorejci, koji su vjerovali da je univerzum stvoren po matematičkim načelima, zato su u trojci vidjeli stvoriteljsku moć kojom je oblikovan čitav svemir“ (Germ, 2004: 29).

Što se tiče slova *t*, njegova brojevnost je 300 (Damjanović i dr. 2009: 13-14). Pitagorejci brojeve svode na jedinice (i desetice) kako bi odčitali njihovu simboliku: U tom smislu broj 300 svodi se tri i deset, čiji umnožak kada se udvostruči desetka čini 300. Perun je kao i Veles vezan za simboliku broja tri: jedan je od triju vrhovnih božanstava. Stvara čitav svemir s Velesom i Mokoš. Nadalje, njih troje su u trokutu zbog Mokošina preljuba. Osim toga, u ovom je slučaju bitna i simbolika broja deset. U dijelu teksta o Perunu razložena je njegova veza s brojem deset. On je vrhovni bog, sveukupnost, savršenost. Broj deset simbolizira *mnogostrukost, zaokruženost, sveopsežnost i vječnost* (Germ, 2004: 70). Također je spoj božanskog tetraktisa: „U pitagorejskoj mistici brojeva desetka je tijesno povezana s odličnošću božanske tetraktis jer je zbroj redosljedna prva četiri broja ($1 + 2 + 3 + 4 = 10$), a ujedno sudjeluje u slavi broja jedan, odnosno monade koja je u desetki simbolički ponovljena“ (Germ, 2004: 70). Perun je monada jer je bog neba, on je počelo, od njega se počinje, a ujedno je i vječan, zaokružuje stvaranje. Sve u svemu, Peruna je moguće povezati sa simbolikom broja 300 kada se taj broj rasčlani na desetice i jedinice, a to su broj tri i udvostručeni broj deset.

8.3. Leksičko ime

Naziv slova *v* jest *vêdê / vede* (prema *vedeti = znati*) (Žagar, 2013: 140). Riječ je o glagolu u prvoj osobi jednine. Prijevod bi glasio: znam, spoznajem. Na razini imena glagoljično *v* moguće je povezati s Velesom na temelju početnog slova. Velesovo ime započinje slovom *v*. Veles se dovodi u vezu s močvarom, muljem, a tako i vodom (Katičić, 2008: 153), a riječ voda također započinje slovom *v*. U jednom rekonstruktu Katičić spominje priču o Velesovu uskraćivanju vode: „ (...) Veles sve dok ne prestane davati, nego počinje uskraćivati, stezati vode i one stanu presušivati“ (2008: 324). Dakle, Veles je u uskoj vezi s vodom. Moguće ga je povezati i sa znanjem jer u molitvi njemu posvećenoj, ratari i stočari dobivaju mudrost kako obrađivati zemlju i brinuti se za stoku. Isto tako, njegov životinjski simbol često je zmaj, odnosno zmija (Katičić, 2008: 79), a zmija je mudra životinja. Veles zna da se ne smije penjati na Perunovo brdo, ali svejedno nalazi načine kako se suprostaviti Perunu.

Što se tiče glagoljičnoga slova *t*, njegovo je leksičko ime *tvr̥do* (Damjanović i dr. 2009: 14-15). Riječ je o prilogu načina. Poveznica s bogom Perunom bila bi sljedeća: Perun napada Velesa, tjera ga iz svog kraja. Katičić navodi moguće rekonstrukte, načine na koje Perun udara Velesa gromovima, ali jedan od njih posebno je zanimljiv zato što spominje trijesak: „Perun gore treskom бѣjetъ змѣjъ“ (2008: 261). Trijeska započinje slovom *t*, a označava Perunovo udaranje, odnosno alat tog udaranja, grom. Peruna se često spominje kao Gromovnika, baš zato što pomoću groma bije svog suprotnika, boga Velesa. Kao što Veles uskraćuje vodu, Perun je trijeskom oslobađa: „A bujna voda provire željna iz utrobe planina, oslobođena udarcem Perunova trijeska“ (Katičić, 2008: 324). Mnogi su rekonstrukti načina udaranja po Velesu, a moguće je i povezati *tvr̥do* kao način udaranja na Perunova suprotnika, na taj način izražavajući težinu i jakost udarca koji se nanosi Velesu. Ovaj rekonstrukt nije opisan u usmenoj predaji, ali ga je moguće pretpostaviti s obzirom na rekonstrukte Radoslava Katičića (za više pogledati *Božanski boj*, 2008: 261-262).

9. Zaključak

Konstantin Filozof stvorio je u 9. stoljeću pismo za Slavene, a to je glagoljica, koja je postala simbolom slavenske povijesti i kulture, a posebice hrvatske. Postoje brojne teorije o tome što je inspiriralo Konstantina u kreaciji glagoljičnih slova i koji su sve (misaoni) slojevi u njima skriveni, a u ovom radu pozornost je usmjerena na (pra)slavenski mitološki sloj i vezu pojedinih glagoljičnih pismena s predstavnicima toga panteona: Perunom, Velesom, Mokoši i Jarilom. Može se pretpostaviti da je motiv Konstantinu Ćirilu bio taj da preko novoga pisma u svijesti Slavena probudi njima poznate predodžbe: Slavenima su bogovi i božice bili već jako poznati, bliski i bili su s njima povezani u svakodnevnom životu. Od rada na polju, brige za djecu, kućanskih poslova, lova, ženidbe, brige o stoci, uz Slavene su uvijek bili njihovi bogovi, koji su nakon primanja kršćanstva postali sveci i svetice Katoličke Crkve, prikriveni pod novim imenima (Katičić, 2017: 18). Konstantin je mogao, želeći približiti novo pismo i novu vjeru Slavenima, u pismo unijeti elemente onoga što im je bilo blisko i poznato, povezano sa *starom vjerom*. Ta je pretpostavka u ovome radu propitana na pet glagoljičnih slova koja se u vezu sa slavenskim panteonom dovode preko triju razina svoga opisa: (s)likovne, brojevne i imenske/leksičke. Na (s)likovnoj su razini s poznatim simbolima božanstava *stare vjere*, ali i pojedinim njihovim osobinama, povezani na *planu izraza*; povezanost na brojevnoj razini crpi se iz folklornih priča u kojima se ističe simbolika brojeva i njihovoj relaciji prema pojedinim božanstvima, a produbljuje se tumačenjima utemeljenim na pitagorejskoj simbolici brojeva koju je Konstantin Ćiril po svemu sudeći morao poznavati (Lukić 2021: 360); na imenskoj, odnosno leksičkoj razini glagoljična slova dovode se u vezu s (pra)slavenskim panteonom na temelju legenda i priča, tj. određenih epiteta, sintagmi ili slično koje se često povezuju uz određeno božanstvo. Ideja iznesena u ovom radu je u začetku i zahtijeva još mnogo interdisciplinarnih istraživanja u okviru različitih filoloških disciplina, napose gramatologije, književnosti (pogotovo usmene), onomastike, etnologije, filozofije, likovnosti, matematike/symbolike brojeva i dr. kako bi dobila na vjerodostojnosti. Inspirirana je *jezičnom arheologijom* Radoslava Katičića, koji navodi kako je stara vjera iznimno dobro sačuvana u jeziku (2017: VI), a da toga zapravo većina ljudi nije svjesna, ali i pionirskim radovima na tu temu Milice Lukić i Vere Blažević Krezić. Mnogo je toga što je ostalo od starih Slavena u našem govoru, običajima, blagdanima, kulturi općenito. Onda je moguće i da je nešto od stare vjere ostalo u pismu, posebno prvom koje je osmišljeno za Slavene, a to je upravo glagoljica. Vezu glagoljice i (pra)slavenske stare vjere moglo bi se promatrati i kao mit. Mit je zapravo zagonetka koju treba odgonetnuti (Katičić, 2017: 20). Na taj način valja gledati i glagoljicu:

kao višeslojnu zagonetku za koju je potrebno pronaći rješenje. Možda bi se jedan od slojeva te zagonetke mogao razriješiti prema principu predloženu u ovom radu.

10. Literatura

1. Belaj, Vitomir. 2007. *Hod kroz godinu*. Zagreb: Golden marketing.
2. Blažević Krezić, Vera i dr. 2021. *Leksikon slavenskih mitoloških bića iliti Kratki azbukvar slavenskih starovjernih bogova i bića*. Osijek: Filozofski fakultet Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
3. Bratulić, Josip. 2022. *Hrvatska glagoljica. Postanak, razvitak, značenja*. Zagreb: Matica hrvatska.
4. Bratulić, Josip. 1995. *Leksikon hrvatske glagoljice*. Zagreb: Minerva.
5. Čunčić, M. 2003. *Oči od sunca, misal od oblaka, izvori hrvatske pisane riječi*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Damjanović, Stjepan i dr. 2004. *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Matica hrvatska.
7. Germ, Tine. 2004. *Simbolika brojeva*. Zagreb: Mozaik knjiga.
8. Katičić, Radoslav. 2017. *Naša stara vjera*. Zagreb: Ibis grafika, Matica hrvatska.
9. Katičić, Radoslav. 2011. *Gazdarica na vratima*. Zagreb: Ibis grafika, Matica hrvatska.
10. Katičić, Radoslav. 2010. *Zeleni lug*. Zagreb: Ibis grafika, Matica hrvatska.
11. Katičić, Radoslav. 2008. *Božanski boj*. Zagreb: Ibis grafika, Matica hrvatska.
12. Ledić, Franjo. 1969. *Mitologija Slavena: Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena. Knjiga 1*. Zagreb: Vlastita naklada.
13. Ledić, Franjo. 1970. *Mitologija Slavena: Tragom kultova i vjerovanja starih Slavena. Knjiga 2*. Zagreb: Vlastita naklada.
14. Lukić, Milica. 2021. *O vektorskom čitanju pismovnoga sustava Konstantina Ćirila*, u: *Periferno u hrvatskom jeziku, kulturi i društvu / Peryferie w języku chorwackim, kulturze i społeczeństwie / Bońkowski, Robert ; Lukić, Milica ; Mićanović, Krešimir ; Pycia-Košćak, Paulina ; Zubčić, Sanja (ur.)*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 359-370.
15. Lukić, Milica, Blažević-Krezić, Vera. 2019. *NOVA VITA GLAGOLITICI: Glagoljica iz perspektive znanstvenih, kulturnih i kreativnih praksi*. Osijek: Filozofski fakultet Osijek.
16. Lukić, Milica; Babić Sesar, Tena; Blažević Krezić, Vera. 2012. *Filozofsko-simbolički ustroj glagoljskoga pisma prema formuli božanskoga tetrakisa // Lingua Montenegrina, časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja*, V/2 (2012), 10; 23-66

17. Marijanović, Stanislav; Horvat. 2017. Jasna Stjepan Damjanović u zlatoreznom kodu Bašćanske ploče i razotkrivanju ljepote hrvatskoglagoljske baštinjene kulture // Meandrima hrvatskoga glagoljaštva, Zbornik posvećen akademiku Stjepanu Damjanoviću o 70. / Kuštović, Tanja ; Žagar, Mateo (ur.). Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 339-361
18. Mattéi, Jean-François. 2009. *Pitagora i pitagorovci*. Zagreb: Jesenski i Turk.
19. Sambunjak, Slavomir. 1998. *Gramatografija Konstantina Filozofa Solunskoga*. Zagreb: Demetra.
20. Žagar, Mateo. 2013. *Uvod u glagoljsku paleografiju 1 (X. i XI. st.)*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

11. Mrežni izvori

Pitagora. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 25. 8. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48474>>.

On line Biblija: <https://biblija.ks.hr/knjiga-postanka/1> Posljednji put posjećeno 7. 9. 2022. godine.

12. Prilozi

Poveznica:

<https://sh.wikipedia.org/wiki/Perun#/media/Datoteka:%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%83%D0%BD.1998%D0%B3.%D1%81%D0%BC%D0%B5%D1%88.,%D1%82%D0%B5%D1%85.,%D0%B1%D1%83%D0%BC.40,5%D1%8527,5.jpg>. Posljednji put posjećeno 3. svibnja 2022. godine.

Poveznica: [http://www.lokalpatrioti-](http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/download/file.php?id=2358&sid=64bb2ad0747c21e9189a2127d06a1e55&mode=view)

[rijeka.com/forum/download/file.php?id=2358&sid=64bb2ad0747c21e9189a2127d06a1e55&mode=view](http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/download/file.php?id=2358&sid=64bb2ad0747c21e9189a2127d06a1e55&mode=view). Posljednji put posjećeno 15. srpnja 2022. godine.

Poveznica: <https://tribun.hr/jarilo-staroslavenski-bog-rata-plodnosti/>. Posljednji put posjećeno 3. svibnja 2022. godine.

Poveznica: <http://www.thaliatook.com/AMGG/mokosh.php>. Posljednji put posjećeno 3. svibnja 2022. godine.

Poveznica: <https://www.slavorum.org/perun-slavic-god-of-thunder/>. Posljednji put posjećeno 3. svibnja 2022. godine.

Poveznica: <https://slavium.wordpress.com/2016/08/29/zemaljsko-bozanstvo-veles/>. Posljednji put posjećeno 3. svibnja 2022. godine.